

## OCENE - ZAPISKI - POROČILA - GRADIVO

### **Silvija Borovnik, 2022: *Ugledati se v drugem. Slovenska književnost v medkulturnem kontekstu.***

Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.

V svoji najnovejši monografiji se redna profesorica za slovensko književnost na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru Silvija Borovnik ukvarja s slovensko književnostjo v kontekstu srednjeevropskega večkulturnega in medkulturnega prostora. Obravnava izbrana dela tistih avtorjev in avtoric, ki so pisali ali pišejo na stičišču različnih kultur ter več jezikov, kar je določevalo in določuje njihove literarne svetove. Znanstvena monografija se ukvarja z znanstvenoraziskovalnim področjem, ki se mu ugledna slovenska raziskovalka posveča od začetka svoje profesionalne poti. Morebiti bi celo lahko pripisali, da so jo njeni poklicni začetki, ko je delovala kot lektorica v Krakovu na Poljskem, zaznamovala z izkušnjo večjezičnosti in medkulturnosti. O tem nedvomno pričajo tudi njene druge znanstvene monografije, izvirni znanstveni članki, prispevki na mednarodnih konferencah ipd. ter avtoričino prozno in esejistično delo, v katerem se ukvarja tudi s srednjeevropskim prostorom. Pomen literarnega in esejističnega dela Silvije Borovnik omenjam zlasti zato, ker so teme močno prepletene z avtoričinim znanstvenoraziskovalnim delom, hkrati pa tudi zaradi izrednega pomena za literarno zgodovino, ki preučuje njene postmoderne kratke zgodbe in znanstvene eseje. Obenem je potrebno poudariti avtoričino prevajalsko delo, saj se Silvija Borovnik tudi v zadnji monografiji ukvarja s književnim prevajanjem.

Monografija z večpomenskim naslovom *Ugledati se v drugem. Slovenska književnost v medkulturnem kontekstu* vsebuje enajst poglavij o srednjeevropskem večkulturnem in medkulturnem kontekstu v slovenski književnosti. V prvem poglavju z naslovom Slovenska književnost v srednjeevropskem prostoru in položaj drugega avtorica izpostavi, da je pri preučevanju slovenske književnosti potrebno upoštevati tudi literarna dela tistih, ki so ustvarjali v drugih jezikih. Poudari, da so bile na tem področju prve kulturološke vede, ki so nadalje vplivale na vse humanistične znanosti. Avtorica se torej ukvarja s tistimi literarnimi deli, ki so bila prezrta, a obenem izražajo preseganje meja, spajanje identitet ter soočanje z novimi življenjskimi razmerami. Vselej je bila slovenščina v položaju drugega, piše avtorica, četudi je kasneje postala jezik znanosti in univerzitetnega izobraževanja. A negotova usoda slovenščine kot jezika drugega se nadaljuje tudi v najsodobnejši stvarnosti, saj jo zanemarjajo do take mere, da razprave v javnem diskurzu potekajo v smeri dvonivojske splošne mature iz materinščine, angleščine kot glavnega jezika na univerzah in mednarodnih konferencah, posledice teh odločitev in vsesplošnega zatiranja oziroma zaničevanja lastnega jezika pa so tudi že zelo jasno vidne. Vredno je izpostaviti, da Silvija Borovnik v prvem poglavju poudarja tisto literaturo, ki ni napisana v slovenščini, in sicer so to npr. literarna dela Maje Haderlap in Erice Johnson Debeljak, ki pravzaprav pričajo o dvojnih identitetah. Zaradi prepleta številnih vplivov danes namreč ne moremo več govoriti ali pisati le o enonacionalnem in enojezičnem modelu književnosti, o čemer piše Silvija Borovnik v svoji monografiji. S tem presega tradicionalnost in prezira zastarele koncepte izključevanja. Strinjam se, da je enonacionalni model književnosti še vedno prisoten: avtorji in avtorice, ki ne pišejo v slovenščini, namreč niso upravičeni do državnih nagrad, kar je npr. javno izpostavila tudi Erica Johnson Debeljak, ki je zapisala naslednje:

Ne pišem v slovenščini, a se imam za slovensko pisateljico. Vse moje knjige z izjemo ene so bile najprej objavljene v slovenskem prevodu, ne v angleškem izvirniku. Moj dialog z bralci v celoti poteka v okviru slovenske skupnosti. Moja pisateljska domovina in moje tematike so slovenske, tako kot je zrak, ki ga diham. Verjamem, da dajem svoj neponovljivi prispevek k slovenski literarni sceni: moj pogled na slovensko stvarnost je drugačen prav zato, ker sem hkrati znotraj in zunaj. (Delo, 2012)

Silvija Borovnik pri obravnavi te teme upošteva slovenska in tuja teoretska izhodišča, ki jih kontekstualizira in smiselno umešča v poglavja svoje znanstvene monografije. Poleg omenjenih sodobnih avtoric v tem kontekstu upošteva tudi starejše pisateljice in pesnice, ki so bile dolgo časa prezrte, tako poudari pomen urednic *Slovenke*, in sicer Marice Nadlišek Bartol in Ivanke Anžič Klemenčič, v nadaljevanju pa posebno pozornost posveti Zofki Kveder, Almi Karlin ter drugim, prav tako pomembnim avtoricam slovenske književnosti. Silvija Borovnik torej tudi v svoji zadnji monografiji poudarja pomen t. i. avtorjev z obrobja, zlasti žensk. Novejše literarne zgodovine, h kateri je ogromno prispevala tudi sama, si namreč prizadevajo za širitev literarnega kanona, ki nikakor ne bi smel vključevati samo avtorjev in izključevati avtoric, obenem pa opominja tudi na položaj slovenščine nekoč in danes. Če je v preteklosti pomenila upor, je v času Jugoslavije in po osamosvojitvi postala eden od mnogih jezikov, v katerem nastaja sodobna slovenska književnost. Avtorica torej pristopa k tej temi vključujoče, ne izključujoče, s tem pa poudarja pomen medkulturne književnosti, ki oplaja literaturo samo.

Drugo poglavje Ugledati se v drugem: Drago Jančar in Adam Michnik, Brina Svit in Witold Gombrowicz. Medkulturni in medbesedilni dialog nekaterih slovenskih književnikov in književnic s poljskimi prinaša zanimiva in dobrodošla spoznanja o tesnem stiku slovenskih avtorjev in avtoric s poljskimi. Kot prvega navede povezavo med Dragom Jančarjem in Adamom Michnikom, kajti intenzivnost njunih sodelovanj je bila v osemdesetih letih prejšnjega stoletja posebej močna. Avtorica poudarja uvide o Sloveniji in Poljski, kakor sta jih izpostavljala oba avtorja v svojih esejističnih delih, in z analizo njunih premišljevanj poudari podobnost, tj. družbeno in politično razdeljenost in novi konzervativizem, ki ga oba avtorja opažata v svojih državah. Njun medkulturni dialog pa je aktualen tudi danes, kar navsezadnje priča o tem, da se zgodovina vselej ponavlja. Drugi primer medkulturnega dialoga slovenske književnosti s poljsko, ki ga avtorica izpostavlja, je delo Brine Svit *Slovenski obraz* (2014). Pisateljica, ki piše v francoščini in velja za francosko-slovensko avtorico, namreč v omenjeno literarno delo prepleta elemente iz življenja poljskega pisatelja Witolda Gombrowicza z zgodbami argentinskih Slovencev. Tako se v ospredje postavljajo migracije, zaradi katerih nastajajo nadnacionalne in mednacionalne zgodbe, Borovnik zapiše še, da njihovi avtorji predstavljajo hibridno identiteto, poudarja pa tudi njihovo kljubovanje kulturnim, narodnim in državnim omejitvam.

Naslednji poglavji sta namenjeni avtorjema moderne, Ivanu Cankarju in Zofki Kveder. V poglavju Literarno prijateljstvo med Ivanom Cankarjem in Zofko Kveder avtorica Borovnik izpostavi njuno večjezičnost in medkulturnost. Zofka Kveder je bila prva prevajalka Cankarjevih del v nemščino, poudarjena pa je tudi njuno dvojezično in večjezično avtorstvo. Prav odprtost do drugih evropskih vplivov dokazuje, da sta oba evropska in ne le slovenska avtorja. Silvija Borovnik ob analizi njune korespondence, ki ni ohranjena v celoti, poudari njuno naklonjenost in bližino, Ivan Cankar je Zofko Kveder priznaval kot prvo resno slovensko pisateljico. Sprva so bila to pisma, ki so se nanašala na njuno pisateljsko oziroma prevajalsko sodelovanje, nato pa se je preko njih med njima razvilo pravo prijateljstvo. Ta del znanstvene monografije predstavi Ivana Cankarja in Zofko Kveder drugače, saj poudari tudi pomen spoštovanja in prijateljstva dveh avtorjev, ki drug v drugem nista videla konkurence, marveč sta svojo veličino dokazovala s podporo in prijateljstvom. O literarnem delu obeh avtorjev piše Silvija Borovnik v naslednjem poglavju z naslovom Ivan Cankar in Zofka Kveder: prvi slovenski feministični roman?. V njem dokazuje, da Gospa Judit (1904) ni feministični roman, čeprav je avtor v njem izrazil podobo ženskosti in v njem najdemo nekaj feminističnih prvin. Drugačna sta romana Zofke Kveder, in

sicer *Njeno življenje* (1914) ter *Hanka* (1918). Avtorica poudari, da je Zofka Kveder v slednjem »prvič oblikovala ženski lik, ki razmišlja tudi o političnih vprašanjih« (Borovnik 2022: 48). Obe deli v luči vprašanja o feminističnem romanu primerja in ustrezno vrednoti ter poudari, da je Cankarjev feminizem v romanu zgolj nakazan, medtem ko je v romanu *Hanka* Zofka Kveder feministične nazore tudi izpovedala. Kot avtorica, ki je svoj feminizem živela, je bila deležna tudi neprijetnih posledic, in njen roman *Hanka* izpričuje osebnoizpovedno bolečino, česar pri *Gospe Juditi* ne opazimo, kot poudari Borovnik.

V poglavju Avtobiografija, potopis, avtobiografska potopisna in fiktivna proza Alme Karlin avtorica piše o literarnem delu svetovljanske pisateljice, ki je pisala v nemščini, bila pa je tudi med prvimi na Slovenskem, ki je pisala o mestu žensk v drugih, neevropskih kulturah. Silvija Borovnik v svojo razpravo vključuje teoretska izhodišča domačih in tujih (npr. Elke Frederiksen) raziskovalcev o ženskih avtobiografijah, o temah teh avtobiografij, nato se podrobneje posveti avtobiografskemu delu Alme Karlin, njenemu življenju, potovanjih in znanju kot bistveni vrednoti te svetovljanske pisateljice, ki se v svojih literarnih delih ukvarja s položajem žensk svojega časa, s patriarhatom, a tudi z nasiljem Nemcev do civilistov na Slovenskem. Karlin je te grozote na vso moč obsojala. Poglavje se ukvarja z avtobiografsko potopisno prozo, kakršna je zbirka črtic *Smrtonosni trn* (1933), v kateri se pojavljajo motivi nevarnosti, nasilja, verovanja in prerokb. V fiktivni prozi, kakršna je zbirka *Japonske novele* (1936), so v ospredju japonska tradicija, čustvovanja, navade. Alma Karlin kot svojevrstna popotnica je z izvrstno in tematsko raznolikimi literarnimi deli dokazala, da ji kot ženski v popolnoma patriarhalnem svetu lahko uspe slediti svojim sanjam. Upirala se je zahtevam patriarhalne družbe, a tudi ideologijam ter nasilju vseh oblik. Okolje, v katerem je živela, je bilo nemško-slovensko, torej dvojezično. Pisala je v nemščini, zaradi česar je bila dolga leta prezrta avtorica, zato je vnovično vrednotenje njenega literarnega dela s perspektive avtobiografske in fiktivne proze več kot dobrodošlo.

V naslednjih poglavjih se Silvija Borovnik ukvarja s slovenščino, in sicer v kontekstu proze Florjana Lipuša (Slovenščina kot odraz osebne in narodne identitete v literarnem delu Florjana Lipuša, Florjan Lipuš v slovenščini o slovenščini) ter slovenščine kot tujega in drugega jezika v sodobni slovenski literaturi (Slovenščina kot drugi in tuji jezik v izbranih literarnih delih nekaterih priseljencev in priseljenk v Slovenijo). Proznemu delu Florjana Lipuša avtorica znanstvene monografije posveti še poglavje z naslovom Zgodnja proza Florjana Lipuša v reviji *Mladje*. Silvija Borovnik je vodilna raziskovalka literarnega dela tega slovenskega pisatelja, živečega na avstrijskem Koroškem, ki pa kljub večinskemu jeziku vztraja v pisanju v slovenščini. Avtorica temeljito preučuje Lipuševa zgodnja in novejša literarna dela, kot doslej še niso bila obravnavana. Poglobi se tako v vsebinske, tematske, slogovne poudarke kot tudi v druga izhodišča Lipuševe proze. Predstavljen je njen razvoj in pomen za slovensko književnost, ki je z Lipuševo literaturo postala »državljanka sveta« (Borovnik 2022: 92). Slovenski jezik, do katerega avtor goji poseben in globok odnos, pa je v njegovih zadnjih delih »osrednji junak« (Borovnik 2022: 102). Predstavljene so njegove zgodnje lirske črtice, v katerih se je navezoval na pripovedno delo Ivana Cankarja. Obravnava celotnega pripovednega opusa Florjana Lipuša pokaže izjemno temeljito in poglobljeno raziskovalnikino poznavanje avtorjevega literarnega dela, ki ga upravičeno šteje med svetovno literaturo.

Slovenščina kot drugi/tuji jezik v izbranih literarnih delih nekaterih priseljencev in priseljenk v Slovenijo je poglavje o literaturi Erice Johnson Debeljak in Simone Lečnik ter Josipa Ostija. Obe avtorici izhajata iz drugih kultur in sta v Slovenijo prišli iz osebnih razlogov. Johnson Debeljak slovensko mentaliteto in kulturo spoznava preko jezika, ki ji povzroča nemalo težav, nasploh pa o svoji slovenski izkušnji izpiše »kritično avtobiografsko esejistično delo« (Borovnik 2022: 109) z naslovom *Tujka v hiši domačinov* (1993). Avtorica, ki je slovenska pisateljica z dvojno identiteto, ameriško in slovensko, se kasneje uveljavi kot pisateljica in esejistka. Z izkušnjo tujstva se sooči tudi Simona Lečnik, ki v svoji knjigi *Slovenština in jaz* (2013) piše

o begunstvu zaradi vojne. Te izkušnje pa so trpke in grozljive, s čimer avtorica Slovincem in Slovenkam nastavlja zrcalo, le da se v njem marsikdo noče videti. O tem pričajo npr. tudi romani Gorana Vojnovića, s katerimi se avtorica ukvarja v zadnjem poglavju monografije. Silvija Borovnik v poglavjih svoje znanstvene monografije poudarja pomen pripravljenosti na življenje v večkulturni in večjezični družbi, na katero slovenska žal ni pripravljena. O slabih izkušnjah, nemara celo travmah, ki so jih doživele pri nas, so spregovorile tudi glasbenice (npr. Oksana Pečeny) in druge umetnice, kar samo potrjuje avtoričino tezo.

Predzadnje poglavje z naslovom Reformacija v zgodovinskem romanu Ilke Vašte *Gričarji* predstavi žanr zgodovinskega romana, o katerem je pisal Miran Hladnik, avtorica pa se v nadaljevanju ukvarja s temo in motivi ter ženskimi liki v omenjenem romanu. Ob poglobljeni analizi ugotovi, da se v romanu prepletata zgodovinski in rodbinski roman, kar je njegova odlika. *Gričarji* so zgleden žanrski roman, ki pa doslej ni bil deležen posebne obravnave, čeprav bi si literarno delo Ilke Vašte to zaslužilo. Poglavje podaja razloge za slabo upoštevanje pisateljčinega literarnega dela.

V zadnjem poglavju Slovenska književnost v medkulturnem kontekstu, ki izpostavlja mesto, vlogo in podobo izbranih literarnih del slovenske književnosti v medkulturnem prostoru, se avtorica ukvarja z deli, ki odražajo medkulturno in večjezično problematiko. Ta dela so npr. *Namesto koga roža cveti* (1991) Ferija Lainščka, *Šavrinke* (1986) in *Zrno od frmentona* (1993) Marjana Tomšiča, nadalje pa se avtorica posveti dvo- in večjezičnosti v književnosti Lojzeta Kovačiča ter Gorana Vojnovića in poda primere dvojnih identitet v slovenski književnosti, h katerim prišteva npr. Alenko Jensterle Doležal in Lidijo Dimkovsko. Medtem ko prva živi in dela na Češkem, a piše v svoji materinščini, slovenščini, druga živi v Sloveniji, a piše v makedonščini. V kontekstu krovnne teme avtoričine znanstvene monografije se zdi zelo pomembno in koristno podpoglavje o pomenu literarnega prevajanja, kajti prevod ne pomeni le jezikovnega prenosa v drug jezik, marveč je mnogo več. V luči vseprisotne grožnje umetne inteligence, ki preži na literarne ustvarjalce in prevajalce, so takšne razprave in premisleki vredni veliko.

Monografija *Ugledati se v drugem. Slovenska književnost v medkulturnem kontekstu* je celostno, celovito in poglobljeno delo s področja medkulturne književnosti. Osrednja tuja in domača teoretična izhodišča je avtorica poglobila, kontekstualizirala in upoštevala pri analizi in interpretaciji skrbno ter tehtno izbranih literarnih del.

Monografija s svojo jasnostjo, natančnostjo ter preglednostjo predstavi izbrano temo sistematično in natančno. Čeprav živimo v večkulturni družbi, o njej ne vemo veliko, zato znanstvena monografija zapolnjuje vrzeli tega področja v okviru literarne zgodovine pa tudi širše, saj poudarja strpnost, razumevanje in spoštovanje medkulturnosti.

Janja Vollmaier Lubej  
Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta  
janja.vollmaierlubej@ff.uni-lj.si

*Slavistična revija* 73/3 (2025): 523–526  
DOI 10.57589/srl.v73i3.4267  
Tip 1.19